

A SZÜLŐI FELÜGYELET RENDEZÉSÉNEK JOGI KERETEI ÉS PSZICHOLÓGIAI HÁTTERE KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A SZÜLŐI FELÜGYELET KÖZÖS GYAKORLÁSÁRA

VISONTAI-SZABÓ KATALIN
kutató (Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet)

Absztrakt

Egy férfi és egy nő párkapcsolatából a gyermek érkezésekor válik igazi család. Amíg a párkapcsolat betölti a funkcióját és mindkét fél megelégedésére szolgál, a családnak is biztos alapja van. Amennyiben a szülők kapcsolata helyrehozhatatlanul megromlik és a párkapcsolat elkerülhetetlenül felbomlik, ennek nem szabad egyúttal a család felbomlását is eredményeznie, hiszen a gyermeknek mindkét szülőjére szüksége van. Ilyenkor a legnehezebb kérdés, hogy a továbbiakban miként kívánják a szülői felügyeleti jogokat gyakorolni, ennek rendezése jelenti a legnagyobb kihívást és ez gyakorolja a legnagyobb hatást a gyermek további életére is. A tanulmány a kérdés jogi kereteit és pszichológiai hátterét vizsgálja, külön hangsúlyt helyezve a szülői felügyelet közös gyakorlására, amely leginkább szolgálja a gyermek érdekét. Bemutatva az egyes megoldási lehetőségek előnyeit és hátrányait, néhány külföldi példára is kitérek. A 2021 őszén benyújtott törvényjavaslat, amely tágítja a bíróság mérlegelési lehetőségét, is az elemzés tárgyát képezi. A kutatás középpontjában a gyermek érdeke áll.

Kulcsszavak: szülői felügyelet gyakorlása, váltott gondoskodás, szülői felügyelet rendezése, a válás lélektana, a gyermek érdeke

1. Bevezetés

A család a társadalom legkisebb és legfontosabb alapegysége, amelynek legjelentősebb feladata a gyermekek felnevelése és szocializációja. Egy tökéletesen ideális világban a családok soha nem bomlanak fel, és boldogan élnek, míg meg nem halnak. A realitás ezzel szemben az, hogy minden második házasság

válással végződik,¹ és sajnos az élettársi kapcsolatok sem mutatnak nagyobb stabilitást.² Amennyiben közös gyermekük még kiskorú a szülők kapcsolatának megromlásakor,³ elengedhetetlen, hogy valamiképpen rendezzék, a továbbiakban milyen módon kívánják gyakorolni szülői felügyeleti jogukat. Nem mindegy azonban, hogy ezt miképp teszik. Ma már szinte közhelynek számít és nyilvánvalóan minden szülő tisztában van vele, hogy a család felbomlása a gyermek személyiségfejlődésére komoly hatást gyakorol, mégis csak kevesen tudják, hogy elsősorban nem a szülők kapcsolatának megszakadása ártalmas a gyermek számára, hanem a válás minősége, az, hogy a szülők képesek-e arra, hogy a gyermek érdekében félretegyék saját személyes konfliktusait és amennyire lehet békében intsenek egymásnak búcsút a további rendezett együttműködés reményében, hiszen csak így tudják biztosítani a gyermekük kiegyensúlyozott életvitelét és harmonikus személyiségfejlődését. Egy viszályokkal és kiélezett harcokkal tarkított válás mindenféleképpen rossz üzenetet közvetít a gyermek számára. Ebből egyrészt azt tanulja meg, hogy a házasság egy rossz dolog, a legbiztosabb, ha eleve nem is köt az ember házasságot, illetve magával viszi a saját felnőtt életébe a szülők konfliktuskezelési módját, miszerint, ha gondjaink vannak, akkor el kell válni.

A család felbomlása minden családtag számára komoly veszteség, annak feldolgozása pedig hasonlít a gyász folyamatához. Fontos szerepe lehet a pszichológiának a kapcsolat megromlásától a gyászfeldolgozás befejeztéig terjedő időszakban. Általános vélekedés, hogy a jog és a pszichológia nagyon távol állnak egymástól, de ha közelebbről megnézzük azt láthatjuk, hogy mindkét tudomány az emberi magatartással foglalkozik. A jog megpróbálja szabályozni és keretek közé szorítani, a pszichológia pedig igyekszik megérteni, adott esetben megváltoztatni. A két terület szoros kapcsoló elve az emberi érzelmek területe is, hiszen hol máshol találhatnánk a legtöbb érzelmet, ha nem a családban? A családjognak és a pszichológiának tehát nagyon sok közös témája lehet, főleg azért, mert a családjogi viszonyokat a legtöbb esetben nem lehetséges pusztán a jog eszközeivel szabályozni. Ennek fényében szeretném a szülői felügyelet rendezésének jogi aspektusain kívül, annak pszichológiai vonatkozásait is röviden ismertetni.

1 https://www.ksh.hu/stadat_files/nep/hu/nep0021.html. (2021. 10. 18.)

2 Sőt, lényegesen bomlékonyabbak, mint a házasságok. Földházi Erzsébet: *Válás*. In: Demográfiai Portré 2009. Budapest, KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, 2009, 19.

3 Ennek esélye elég nagy, mert egy átlagos házasság 15 évig tart. Statisztikai Tükör: A válások demográfiai jellemzői. 2019. március 28. <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/valas17.pdf> (2021. 10. 19.)

A szülők kapcsolatának megromlása átmenetileg mindenképpen kibilenti a gyermeket a lelki egyensúlyából, ezért nagyon fontos, hogy ebben az időszakban különösen nagy figyelmet fordítsanak rá. Sajnos ez nem minden esetben történik meg, ami érthető is, hiszen a szülők a saját lelki vívódásaikkal, sérelmeikkel és kilátástalannak látott helyzetükkel vannak elfoglalva, kevés idő és energia jut hát a gyermek érzelmeinek felismerésre.⁴ Amennyiben a szülők nem fordítanak kellő figyelmet arra, hogy a gyermek ne sérüljön a válás során, az egyébként csak átmeneti nehézségek állandósulhatnak és hosszú távon is hatással lesznek a gyermek lelki fejlődésére. Természetes, hogy egy krízishelyzetben a gyermek szorongani kezd, mert úgy érzi, elveszítette a biztonságot nyújtó családi közeget. Sok esetben élnek át irracionális büntudatot, úgy érzik, hogy a szülők miattuk veszednek, ők tehetnek arról, hogy felbomlott a család. Ennek következtében az önértékelésük sérülhet, az önbizalmuk is csökken. Ha senki sincs, aki elmagyarázza nekik, hogy ez nem így van, akkor hosszú távon a saját szerethetőségükbe vetett hitük is meginoghat.⁵ Jellemzően a kapcsolatok stabilitásába vetett bizalmuk is csökken és lojalitáskonfliktus alakul ki náluk, hiszen a gyermekek mindkét szülőjükhöz kötődnek, ragaszkodnak, nem képesek közülük választani. A legfeltűnőbb tünet ilyenkor a szeparációs szorongás, amelynek hátterében a még jelen lévő szülő elvesztésétől való félelem áll. A gyermek ugyanis csak annyit tapasztalt, hogy az egyik szülő egyszer csak eltűnt az életéből, ettől fogva attól fog rettegni, hogy a másikat is elveszíti.⁶ Fontos kiemelni, hogy a gyermeknek elsősorban nem arra van szüksége, hogy a szülei minden áron együtt éljenek. Amennyiben a kapcsolat oly mértékben megromlott, hogy azt már nem lehet megmenteni, valóban nincs más megoldás, mint a válás. A gyermekekre való hivatkozással kinkeservesen fenntartott párkapcsolat egyáltalán nem szolgálja a gyermek érdekét. Attól, hogy a szülők nem élnek egy háztartásban, még mindkét szülő aktívan részt vehet és jelen lehet a gyermek életében és neki valójában erre van szüksége, hogy mindketten elérhetőek legyenek számára.

A szülők általában tisztában vannak az imént felsoroltakkal, sőt talán személyes tapasztalatuk is van saját szüleik válása okán, mégis számtalan hibát követnek el, amelyeket sok esetben észre sem vesznek. A legtöbb szülő nem

4 UZONI Bernadett – SOÓSNÉ KISS Zsuzsanna: Válás gyermekkorban, ahogyan az elvált szülők gyermekei felnőttként látják. *Egészségfejlesztés*, 2012, 53(3), 10–18.

5 GYURKÓ Szilvia: *Rám is gondolatok. A gyermekközpontú válás lépései*. Budapest, Bookline, 2014, 266–267.

6 SINGER Magdolna: *Ki vigasztalja meg a gyerekeket? Válás és gyász a családban*. Budapest, HVG Könyvek, 2015, 19–21.

szándékosan árt a gyermekének, leginkább azt hiszik, hogy amit tesznek az a gyermek érdekét szolgálja vagy annyira elvakítja őket a másik iránti gyűlölet, hogy észre sem veszik, mi történik a gyermekkel. A legnagyobb hiba, amelyet elkövethetnek, ha a gyermeket teljes egészében kihagyják a válási folyamatból, nem mondják el neki, hogy mi történt és a továbbiakban mire számíthat. Természetesen nem kell őt beavatni a részletekbe, nem kell tudnia, hogy mi vezetett a kapcsolat megromlásához, azonban a tényeket – például: „apa el fog költözni, de hetente többször találkozni fogtok” – mindenképpen ismernie kell. Nem igaz, hogy a kisgyermek nem veszi észre, nem tudja, hogy mi történik körülötte. Már az egészen kicsik is nagyon érzékenyek a szülők rezdüléseire, különösen akkor, ha baj van. Azért is fontos a gyermek beavatása, mert őt is be kell vonni a döntéshozatalba, nem szabad azt éreznie, hogy a róla szóló döntéseket a feje felett hozzák meg. Ez persze nem azt jelenti, hogy állásfoglalásra kell kényszeríteni, az ő vállára kell helyezni a döntés súlyát. Sokkal inkább azt, hogy életkorának és érettségének megfelelő módon tájékoztatni kell és lehetőséget kell biztosítani neki arra, hogy őszintén, félelmek nélkül elmondhassa a véleményét. Az általa elmondottakat pedig a döntéshozatal során a szülőknek figyelembe kell venni. A gyermek érdekei és jogai nem szorulhatnak háttérbe a szülők csatározásai miatt.⁷ A legártalmasabb a gyermek számára az, ha a szülők nem képesek egymással együttműködni, helyette megpróbálják a gyermeket egymás ellen hangolni, ezáltal bevonva őt is a játszmájukba, ahol sok esetben fegyverként használják és érzelmileg zsarolják.⁸ Ehelyett mindenképpen arra kell törekedni, hogy fel tudják dolgozni a negatív érzelmeiket és képesek legyenek a konfliktusaik feloldására, hiszen a gyermek érdekében még nagyon sokáig együtt kell működniük.

A válás természetesen a szülőkre is hatást gyakorol. Egy megromlott házasság mindenképpen nagy csalódás, hiszen annak idején azzal a reménnyel kötötték össze az életüket, hogy az eskü valóban örökre szól. A kudarcélmény következtében csökken az önbizalom, az ellenkező nem tagjaiba és a párkapcsolatok stabilitásába vetett bizalom. A közös otthonból való önkéntes vagy kényszerű elköltözés sok esetben tovább nehezíti a helyzetet, főleg abban az esetben, ha az elköltöző szülő – jobb lehetőség híján – visszaköltözik a szülei-

7 Császár-Nagy Noémi: A gyerekek helyzete a válás után – avagy egy konferencia marginálisja. *Családi Jog*, 2016, 14(4), 31.

8 SEREG András: Szülők háborúja – Büntetőeljárások a válóperekben – Az igazságügyi pszichológus szakértő tapasztalatai. *Jogi Fórum*, 2018. január. <https://www.jogiforum.hu/cikk/2018/01/30/szulok-haboruja-buntetoeljarasok-a-valoperekben-az-igazsagugyi-pszichologus-szakerto-tapasztalatai/> (2018. 01. 30.)

hez, ahol (életkorától függetlenül) ismét gyerekszerepbe kényszerül. Sokan nehezen birkóznak meg a gyászfeldolgozással, ennek következtében különféle lelki betegségek alakulnak ki náluk, elsősorban depresszió és alkoholizmus.⁹ Amennyiben a nehézségeikkel való megküzdéshez nem rendelkeznek támaszt nyújtó családi háttérrel vagy nem kapnak időben professzionális segítséget, akkor elindulhatnak egy lejtőn, ahol nincs megállás, könnyen válhatnak akár hajléktalanná is.

2. A szülői felügyelet rendezése

A szülők kapcsolatának felbomlása során az egyik legjelentősebb kérdés, amelyre meg kell találniuk a választ, hogy hogyan fogják a jövőben gyakorolni a gyermek feletti szülői felügyeleti jogait. A két végletet a békés megállapodások, illetve az érzelmileg túlfűtött perek jelentik.

Amennyiben a szülők meg tudnak állapodni, ezen megállapodást többféleképpen is realizálhatják. Lehetséges szóban, írásban vagy akár ráutaló magatartással is.¹⁰ Írásbeli megállapodásuk jóváhagyását a gyámhatóságtól és a bíróságtól is kérhetik. A bíróság csak abban az esetben hagyhatja jóvá, ha annak tartalma a gyermek érdekével nem ellentétes.¹¹

Az esetek döntő többségében a szülők megállapodást kötnek, ritkábban fordul elő, hogy a bíróságnak kell ebben a kérdésben dönteni, akiket egyébként is gyakran ér az a vád, hogy anyapártiak. A szülők mindenképpen annak bizonyulnak, a megállapodások jellemzően az anyát jogosítják fel a szülői felügyelet (kizárólagos) gyakorlására.¹²

A szülők békés megegyezése sokszor csak látszólagos, a másiktól való mielőbbi szabadulás vágya motiválja az egyezség aláírását, azt követően azt tapasztalhatjuk, hogy a megállapodásba foglaltak betartása nehézségekbe ütközik. Erről árulkodnak a kapcsolattartás végrehajtása iránti eljárások, a szülői felügyelet megváltoztatása iránti perek és a kapcsolattartás akadályozása miatti büntető eljárások. Tovább nehezíti a megállapodások betartását, hogy általában csak rövidtávon gondolkodnak, a jelenlegi helyzetet kívánják szabályozni és elfeledkeznek arról, hogy a gyermek cseperedni fog, ennek következtében a körülményei, igényei, szükségletei is változni fognak.

9 BOGNÁR Gábor – TELKES József: *A válás lélektana*. Budapest, KJK, 1986, 53.

10 BARZÓ Tímea: *A magyar család jogi rendje*. Budapest, Patrocinium, 2017, 408.

11 KÖRÖS András (szerk.): *Polgári Jog, Családjog*. Budapest, HVG Orac, 2021, 341.

12 VISONTAI-SZABÓ Katalin: *A szülői felügyeleti jogok gyakorlása rendezésének jogi keretei, pszichológiai háttere és problémái*. Szeged, Doktori értekezés, 2014, 71.

Az ügyvéd segítsége nélkül megfogalmazott megállapodások sok esetben olyan részleteket vagy feltételeket tartalmaznak, esetleg egészen megfoghatatlan fogalmakkal operálnak (korlátlan kapcsolattartás), amelyek lehetetlenné teszik a végrehajtást.

Amennyiben a szülők nem tudnak a szülői felügyeletről és az ahhoz kapcsolódó kérdésekről (gyermektartásdíj fizetése, kapcsolattartás) egymással békésen megállapodni, akkor a bíróságnak kell erről döntenie. Semmi jót nem vetít előre, ha perben kell bizonyítani azt, hogy melyik szülő alkalmasabb arra, hogy a gyermek értelmi, érzelmi és testi fejlődését biztosítsa.¹³ Az ilyen perek jellemzően nagyon elhúzódnak és érzelmileg erősen túlfűtöttek.

A bíróságok – az őket ért vádak ellenére – nem anyapártiak, azonban túlzott jelentőséget tulajdonítanak az állandóságnak.¹⁴ Egy előreláthatóan hosszadalmas perben természetesen szükség van ideiglenes intézkedéseket hozni, hiszen a gyermek sorsa nem lóghat évekig a levegőben, azonban ez könnyen oda vezethet, hogy a kedvezőbb helyzetben lévő szülő (aki ideiglenesen a szülői felügyelet gyakorlására jogosult) helyzete perfektuálódik és az ennek következtében kialakult állandóság egy fontos érve lesz a bírósági döntésnek.¹⁵

Amögött, hogy a szülők nem tudnak egymással megállapodni nem feltétlenül azon meggyőződésük húzódik meg, hogy egyedül ők képesek a gyermeknek a legjobbat nyújtani. Sok esetben pusztán az érzelmi sértettség, a bosszúvágy motiválja azt a szülőt, aki nem képes volt párját elengedni és a gyermeket használja eszközként a másik ellen indított hadjáratban. Nem ritka, hogy anyagi érdeke fűződik a szülői felügyelet megszerzéséhez. Azok a szülők, akik lelkiismeretfurdalást éreznek amiatt, hogy elhagyták a családjukat, lehetséges, hogy csak azért szállnak harcba a szülői felügyeleti jog megszerzéséért, mert így kívánják megnyugtatni háborgó lelküket, mondván így mindenki láthatja, ők mindent megtettek a gyermekükért. Láthatunk továbbá olyan édesanyákat, akik – bár maguk is úgy gondolják, az édesapa jobban tudna gondoskodni a gyerekekről – ezt nem hagyhatják annyiban, hiszen a környezetük, a családjuk,

13 HEGEDŰS Andrea: *Polgári Jog, Családjog*. Budapest, R.I.M.Á.K. Kiadó, 2021, 248.

14 GRÁD András – JÁNOSKÚTI Gyöngyvér – KÖRÖS András: Tévhitek kontra valóság – Mi az igazság a gyermekelhelyezések terén a statisztikai adatok fényében? *Családi Jog*, 2007, 5(1), 17–20.

15 Budapest Környéki Törvényszék 1.Pf.20.336/2020/21. számú ítéletében arra hivatkozva változtatta meg az elsőfokú bíróság ítéletét, melyben az anyára ruházta a négy közös gyermek feletti szülői felügyeleti jogot, hogy az anya az elsőfokú ítélet meghozatalát követően nem biztosította az apa kapcsolattartási jogát, sőt kifejezetten kirekesztette őt a gyermekek életéből.

sőt a társadalom is azt tartja, hogy a gyermeknek az anya mellett a helye, és ők meg szeretnék felelni ezen elvárásnak.

Mint utaltam rá a szülői felügyelet rendezésére irányuló perek gyakran elhúzódnak. Ennek nem csak a szülők megegyezésre való képtelensége az oka, hanem az is, hogy a bíróság nagyon nehéz helyzetben van. Természetes, hogy a gyermek számára legjobb megoldás megtalálására törekszenek, ez azonban meglehetősen időigényes folyamat. Meg kell vizsgálni minden lényeges körülményt, számos bizonyítási eszközt kell figyelembe venni: a felek nyilatkozata, a gyermek véleménye, pedagógusi vélemény, környezettanulmány, tanúvallomások, pszichológus szakértői vélemény, okiratok, videofelvételek, fényképek és egyéb, mert a szülői ilyenkor nem fukarkodnak, igyekeznek minden eszközt bevetni, hogy a saját alkalmasságukról és a másik alkalmatlanságáról meg tudják győzni a bíróságot. Komoly ellentétek szorításában dolgozik tehát ilyenkor a bíróság: egyszerre kell alaposnak lennie, hogy biztos lehessen abban, hogy a gyermek érdeke maximálisan érvényesül, ugyanakkor a lehető leggyorsabban kellene a döntést meghoznia, hogy a gyermeknek ne kelljen sokáig bizonytalanságban élni.¹⁶

3. A szülői felügyelet gyakorlása a család felbomlását követően

A család felbomlását követően a szülőknek a gyermek érdekét szem előtt tartva kell választaniuk, hogy a továbbiakban is közösen kívánják-e gyakorolni a felügyeleti jogokat, esetleg megosztják őket egymás között, vagy azt a jövőben csak egyikük gyakorolja majd, a másik szülőnek pedig kapcsolattartási jogot biztosítanak, illetve gyermektartásdíj fizetésével járul hozzá a gyermek gondozásának költségeihez. A döntés meghozatala nem egyszerű, főleg, mivel sok esetben – a fentebb részletezettek szerint – nem a gyermek érdeke az elsődleges szempont, vagy ha mégis, előfordulhat, hogy azt tévesen értelmezik.

A gyermekek többsége jelenleg egyszülős vagy mozaik családban nevelkedik,¹⁷ amely arról árulkodik, hogy a három lehetséges megoldás közül még mindig az egyik szülő (jellemzően az anya) által gyakorolt felügyeleti jog a legtipikusabb megoldás. Annak, hogy miért nem választják a felügyeleti részjogosítványok megosztását vagy a közös szülői felügyeletet, elsősorban az ismeretek hiánya lehet az oka, továbbá számos tévhit és előítélet nehezíti ezen formák elterjedését.

16 A 2021. októberében előterjesztett törvényjavaslat ezen határidőket is rövidíteni kívánja a gyermek érdekében.

17 https://www.ksh.hu/nepszamlalas/tablak_csaladtipusok_jellemzoi (2021. 10. 15.)

A következőkben a szülői felügyelet közös, illetve egyik szülő általi gyakorlására kívánok csak kitérni, tekintettel arra, hogy a szülői felügyelet részjogosítványainak megosztása a gyakorlatban egyáltalán nem jellemző.

3.1. Közösen gyakorolt szülői felügyelet

Főszabály szerint a szülők a szülői felügyeletet közösen gyakorolják akkor is, ha már nem élnek együtt.¹⁸ Nem csak azért, mert az apa és az anya jogai és kötelezettségei egyenlőek és közösen tartoznak felelősséggel a gyermekük jóllétéért,¹⁹ hanem azért is mert ez szolgálja leginkább a gyermek érdekét.²⁰ Miután az egyik szülő elköltözik a közös otthonból kétféleképpen fejezhetik ki, hogy továbbra is közösen kívánják gyakorolni jogaikat: vagy kifejezetten ebben állapodnak meg, esetleg egyezségükre a bíróság jóváhagyását is kéri vagy nem juttatják kifejezésre, hogy ennek ellenkezőjéről állapodtak volna meg, azaz minden marad a régiben. A bíróság csak a felek erre irányuló közös kérelme esetén rendelkezhet a szülői felügyelet közös gyakorlásáról.²¹

Amennyiben a szülők a perben a felügyeleti jogok közös gyakorlásában állapodnak meg, egy együttműködési tervet is elő kell terjeszteniük annak érdekében, hogy a bíróság meggyőződhessen arról, hogy képesek lesznek az együttműködésre és az a gyermek érdekét fogja szolgálni. Ebben az esetben nem szükséges a kapcsolattartást szabályozni,²² pedig a jogok közös gyakorlása nem jelenti egyúttal azt is, hogy a szülők továbbra is ténylegesen együtt, egy háztartásban vagy váltott gondoskodás keretében fogják nevelni a gyermeket.

Az utóbbi két évtizedben a világ és benne az apák szerepe nagyon megváltozott, ma már ők is aktívan részt vesznek a gyermek nevelésében, gondozásában, az apa és a gyermek közötti kötődés is nagyon erős lehet, hiszen lényegesen több időt töltenek együtt, mint az korábban jellemző volt.²³ Azok

18 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről (a továbbiakban: Ptk.) IV. 164. §.

19 SOLSONA, Montse – AJENJO, Marc: Un paso mas hacia la igualdad de género? 1. https://www.researchgate.net/publication/345902402_La_custodia_compartida_un_paso_mas_hacia_la_igualdad_de_genero (2021. 10. 11.)

20 Ezt megerősíti az ENSZ Gyermekjogi Egyezmény (United Nations Convention on the Rights of the Child) 18. cikk 1. pontja is.

21 A jogalkotó indokolása szerint: a közös szülői felügyelet gyakorlása csak a szülők közötti teljes egyetértés, maximális együttműködési készség esetén lehetséges. A közös szülői felügyelet ugyanis olyan fokú együttműködési készséget feltételez, amely az egyik szülő tiltakozása, elzárkózása esetén nem valósulhat meg.

22 KŐRÖS András (szerk.): *Polgári Jog, Családjog*. Budapest, HVG Orac, 2021, 341.

23 SZEIBERT Orsolya: Anyák és apák, mint szülőktársak – a szülői feladatok együttes ellátá-

az apák, akik jelentős szerepet játszottak a gyermekük életében, érthető módon nem szeretnék abból kiszorulni a párkapcsolat megromlása után sem. A vasárnapi apukák ideje lejárt, ideje volt tehát elgondolkodni azon, hogy közös kérelem hiányában, azaz csak az egyik szülő kérelmére, akár a másik szülő kifejezett tiltakozása ellenére is elrendelhesse a bíróság a szülői felügyelet közös gyakorlását, hiszen a legfőbb cél a gyermek érdekének biztosítása, amely nem más, mint, hogy mindkét szülő aktívan részt vegyen a gyermek gondozásában, nevelésében, a vele kapcsolatos fontos döntések meghozatalában és a gyermeknek egyikőjüktől se kelljen elszakadni.²⁴

A közös szülői felügyelet tehát elvileg a gyermek érdekét szolgálja, a szülők mégis csak ritkán választják ezt a megoldást, sőt a legtöbben kifejezetten ellenzik. Mi lehet ennek az oka? Álláspontom szerint leginkább az, hogy mibenlétét nem ismerik vagy sok esetben tévesen értelmezik. Sok esetben a váltott gondoskodással azonosítják, azt hiszik a közös szülői felügyelet azt jelenti, a gyermeknek hetente költözködni kell majd, ezért arra hivatkoznak, hogy a gyakori váltás, az állandóság hiánya a gyermek lelki egyensúlyát megzavarja, hiszen számára az állandóság jelenti a biztonságot. Vannak, akik attól tartanak, hogy a másik szülő vissza fog élni a jogaival és mindent elkövet majd annak érdekében, hogy akadályozza szülőtársát a döntéshozatalban. Sokszor azonban nem jogos ez a félelem és inkább a bosszú motiválja a szülőt. Mások úgy érzik, hogy egyedül ők képesek a gyermekről gondoskodni, a másik szülő erre teljesen alkalmatlan. Még rosszabb, ha valaki úgy gondolja a gyermek az ő 'tulajdona', a másik szülőnek pedig nincsenek jogai. Egyesek úgy tartják, hogy a közösködéssel mindig sok a macera, sokkal könnyebb minden, ha a másik semmibe sem szólhat bele. Vagy úgy látják, hogy ilyen fokú együttműködésre nem képesek, mert nagyon mély közöttük a konfliktus. Jól látszik, hogy az összes félelem és előítélet a közös szülői felügyelet téves értelmezéséből táplálkozik. További nehézségeket okoz, hogy a közös szülői felügyelet nem egyeztethető össze a társadalom és a család elvárásaival, mert az elmúlt ötven évben az volt a természetes, az elfogadott, a rendben lévő, ha az anya egyedül nevelte a gyermekét (még, ha meg is szakadt benne). Kijelenthetjük, hogy a közös szülői felügyeletnek hazánkban nincsen hagyománya.

A közös szülői felügyelet tehát nem jelenti azt, hogy a szülőknek mindent közösen kell csinálni, hiszen nyilvánvalóan akkor sem tettek így, amíg együtt

sának vizsgálata. *Családi Jog*, 2018, 16(3), 50.

24 FARINA, Francisca – SEIJO, Dolores – ARCE, Ramón – VAZQUEZ, M. José: Custodia compartida, corresponsabilidad parental y justicia terapéutica como nuevo paradigma. *Anuario de Psicología Jurídica*, 2017, 27(1), 111.

éltek. Ez a megoldás leginkább csak egy gesztus a másik szülő irányába és egy fontos üzenet a gyermek részére: „továbbra is közösen gondoskodunk rólad, mert te vagy mindkettőnknek a legfontosabb”.

A közös szülői felügyeletnek számos előnye van. A felelősség nem csak az egyik szülő vállát terheli, ennek nyomán talán több segítségre, támogatásra is számíthat. Sokszor az ebben való megállapodás tehet pontot a szülők viszálykodására, mert egy megfelelő kompromisszumos megoldást jelenthet a konfliktusok feloldására, így a különélő szülőnek sem kell azt éreznie, hogy megfosztották a jogaitól és elszakították gyermekétől.

2021. októberében került a Parlament elé a közös szülői felügyelet szabályainak módosításáról szóló törvényjavaslat.²⁵ A javaslat szerint a továbbiakban sem lesz akadálya annak, hogy a szülők a szülői felügyelet közös gyakorlásában állapodjanak meg, azonban a bíróság azt egyoldalú kérelem esetén is elrendelheti. Ez egy rendkívül előremutató kezdeményezés, hiszen eddig semmi esélyük sem volt azoknak a szülőnek, akik egyedül kérték a közös szülői felügyeletet.

Azonban a közös szülői felügyeletet bármelyik szülő kérelmére megszünteti a bíróság. A gyakorlatban elegendő arra hivatkozni, hogy nem megfelelő a kommunikáció a szülők között. A bíróság ebben az esetben nem mérlegeli, hogy ez a helyzet melyik szülő hibájából állt elő és jellemzően azt a szülőt jogosítja fel a jogok további gyakorlására, akinél a gyermek addig is lakott.²⁶ Nyilvánvaló, hogy nem sok gyakorlati haszna lesz a közös szülői felügyelet bíróság általi elrendelésének, amennyiben az a szülő, aki ezt ellenezte, bár mikor kérheti majd annak megszüntetését. Továbbá meglehetősen kedvezőtlen helyzetbe hozza azt a szülőt, aki a közös szülői felügyelet elrendelése iránti kérelmet előterjesztette. Ha ugyanis a bíróság ítéletében elrendelte a szülői felügyelet közös gyakorlását és azt később megszünteti, a pervesztes szülő már csak a szülői felügyelet megváltoztatását kérheti, mely esetben nem azt kell bizonyítani, hogy melyik szülő alkalmasabb a gyermek nevelésére, hanem azt, hogy a körülmények lényegesen megváltoztak és a felügyelet megváltoztatása a gyermek érdekében áll.²⁷

25 T/17282 Törvényjavaslat <https://www.parlament.hu/irom41/17282/17282.pdf> (2021. 10. 14.)

26 GRÁD András: A váltott gyermekelhelyezés jogi és pszichológiai aspektusai. *Családi Jog*, 2019, 17(4), 2.

27 Ptk. IV. 170. §.

3.2. A váltott gondoskodás keretében megvalósuló közös szülői felügyelet

A közös szülői felügyelet gyakorlati megvalósítását jelenti a váltott gondoskodás, amely azt jelenti, hogy a szülők valóban felváltva gondoskodnak a gyermekről, aki bizonyos időközönként költözik egyik szülőtől a másikhoz. Ezen megoldás jelenleg nincs nevesítve a Ptk. Családjogi Könyvében,²⁸ a szabályok azonban nem is zárják ki ennek lehetőségét. Ahhoz, hogy a váltott gondoskodás tényleg a gyermek érdekét és ne a szülők kényelmét szolgálja számos elvi és tárgyi feltételnek kell teljesülnie, amelyek meglétére a bíróságnak különös figyelmet kell fordítania a szülők megállapodásának jóváhagyása előtt. Az elvi feltételek körében fontos, hogy a szülők azonos, de legkevesebb hasonló nevelési elveket valljanak, tiszteletben tartsák a másik szülő jogait, és legalább minimális szinten együtt tudjanak működni egymással. Eleget tegyenek a tájékoztatási kötelezettségüknek és ne neveljék a gyermeket a másik szülő ellen, ne becsméreljék őt a gyermek előtt, mert ezzel lojalitáskonfliktusba kergetik. A tárgyi feltételek között említhetjük, hogy a szülők lehetőleg közel lakjanak egymáshoz és az iskolához, és nagyjából hasonló lakhatást és anyagi körülményeket legyenek képesek biztosítani a gyermek számára (amennyiben ez nem biztosított, a szerényebb körülmények között élő szülő kiegészítő tartást kérhet). Fontos továbbá a gyermek életkora és személyisége, a szüleivel és a testvéreivel való kapcsolata, mert természetesen nem minden gyermek számára ideális megoldás a váltott gondoskodás. Lényeges továbbá, hogy a váltásokat, azaz, hogy milyen időközönként kell a gyermeknek egyik helyről a másikra költözni, az ő igényeihez és szükségleteihez igazítsák.

Az első nagy próbatétel arra nézve, hogy valóban működni tud-e a váltott gondoskodás, már a bírósági tárgyaláson szembe jön. A jelenlegi szabályok²⁹ szerint a gyermeknek akkor is csak egy hivatalos lakóhelye lehet, ha ténylegesen két helyen lakik felváltva. A kompromisszumkészség sok esetben már itt megbukik, hiszen ez egy igen komoly konfliktusforrás. Célszerű lenne tehát erre valamiféle megoldást találni, nehogy ez az 'apróság' legyen a megállapodás akadálya. Szóba jöhet a jogszabálmódosítás, amely lehetővé teszi, hogy kiskorú személyeknek – ilyen élethelyzetben – két lakcíme is legyen. Ameddig erre nincs

28 Kézirat lezárva: 2021. 10. 25.

29 Új Ptk. Tanácsadó Testület állásfoglalása: „Közös szülői felügyelet esetén a szülőknek nem kell megegyezniük a kapcsolattartás kérdésében, de a gyermek lakóhelyét meg kell jelölniük. A szülőknek ezért rögzíteniük kell, hogy kettejük közül melyikük lakóhelye szolgál a gyermek lakóhelyéül.”

lehetőség az ügyvédi és szülői kreativitásban bízhatunk.³⁰ A másik nagy vitákat és ellentéteket generáló kihívás a családi pótlék utalásának kérdése, bár úgy gondolom, hogy ennek rendezése nem a bíróság feladata.³¹

A törvényjavaslat megszületése előtt a bíróságok egyértelműen úgy foglaltak állást, hogy a váltott gondoskodás csak közös szülői felügyelet esetén jöhet szóba, fel se merülhet, hogy a bíróság a jogszabályokat megkerülve, az egyik szülő kifejezett tiltakozása ellenére, az egyik szülőt megillető kizárólagos szülői felügyelet esetén úgy szabályozza a kapcsolattartást, hogy az valójában váltott gondoskodás megvalósulásához vezessen.³² Nem meglepő azonban, hogy a bíróságok megpróbálták kiterjesztően értelmezni a jogszabályokat, hiszen az igény valamelyik szülő részéről a közös szülői felügyeletre, valamint a váltott gondoskodásra, a másik szülő tiltakozása mellett, egyre gyakrabban és sürgetőbben jelentkezett.

Európa legnagyobb államaiban egyértelmű trend figyelhető meg, a váltott gondoskodás ma már a legtöbb helyen ismert, szabályozott és egyre jobban elterjedt. Németországban is ismert a váltott gondoskodás (Wechselmodell), ahol szintén nem kívánják meg a szülők közös kérelmét, mert abból indulnak ki, hogy ez szolgálja a gyermek érdekét,³³ amelyet már kutatások is alátámasztanak.³⁴ Ausztriában az Alkotmánybíróság³⁵ határozott a váltott gondoskodásról, amelyről nem csak a szülők állapodhatnak meg, hanem a bíróság is elrendelheti, amennyiben úgy ítéli meg, hogy ez szolgálja a gyermek érdekét. Franciaországban a bíróság ideiglenesen is elrendelheti a váltott gondoskodást, akár a szülők tiltakozása ellenére is. Hat hónap 'próba' után hozzák csak meg a végleges döntést.³⁶

30 Pl. az egyik szülő lakcímét állandó, a másikét ideiglenes lakcímként jegyeztetik be, vagy megállapodnak, hogy minden évben január első hetében megváltoztatják a gyermek lakóhelyét, egyik évben egyik szülő, másik évben másik szülő van tehát jobb pozícióban, ami a hivatalos iratokat illeti.

31

32 BH11.2020.

33 DETHLOFF, Nina –MARTINY, Dieter: CEFL National Report – Germany. <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Germany-Parental-Responsibilities.pdf> (2021. 10. 06.) 52.

34 STEINBACH, Anja – HELMS, Tobias: *Gemeinsame Elternschaft in Trennungsfamilien: Das Wechselmodell*. Springer Fachmedien Wiesbaden, ein Teil von Springer Nature 2020. Handbuch Familie https://www.researchgate.net/publication/350773576_Gemeinsame_Elternschaft_in_Trennungsfamilien_Das_Wechselmodell (2021. 10. 7.)

35 Verfassungsgerichtshof G152/2015 https://www.ris.bka.gv.at/VfghEntscheidung.wxe?Abfrage=Vfgh&Dokumentnummer=JFT_20151009_15G00152_00&IncludeSelf=False (2021. 10. 7.)

36 GRANET, Frédérique: Alternating residence and relocation. A view from France. *Utrecht*

Európában annak lehetünk tanúi, hogy a gyermekek egyre nagyobb hányada él váltott gondoskodás keretében. Hollandiában a gyermekek 27%-a, Belgiumban 20%.³⁷ Németországban azonban még csak 5% ez az arány. A vizsgálatok tanúsága szerint ennek az az oka, hogy a német családokban még mindig erősen jellemző a hagyományos munkamegosztás, amelynek következtében az anya lényegesen több időt tölt a gyermekkel, míg az apa jellemzően sokat dolgozik, távol a családtól.³⁸

A 2021 októberében előterjesztett, a közös szülői felügyelet szabályainak módosításáról szóló törvényjavaslat³⁹ a váltott gondoskodásról is szól, amely a Ptk. Családjogi Könyvének nagy hiányossága volt.⁴⁰ A bíróság nem csak közös szülői felügyeletet rendelhet el az egyik szülő kérelmére, hanem a váltott gondoskodást is. Ez esetben határoznia kell arról is, hogy mennyi időt tölt a gyermek egyik, illetve másik szülővel, azaz milyen gyakorisággal történjenek a váltások, ennek során a gyermek átadásának és átvételének módjáról, szükség esetén a gyermek tartásáról is. Amennyiben a váltások viszonylag ritkán történnek vagy ha azt a gyermek fiatal életkora indokolja, érdemes lehet az aktuálisan nem gondozó szülővel való kapcsolattartást is szabályozni.

A törvényjavaslat nyilvánvalóan azért született, mert az utóbbi időben egyre nagyobb igény mutatkozott a szülők részéről a váltott gondoskodás iránt, elsősorban az apák azok, akik úgy érzik, hogy a szülői jogukat és az anyával való egyenlőségüket csak ilyen módon tudják garantálni.⁴¹ Felmerül tehát a kérdés, hogy a váltott gondoskodás valójában a gyermek vagy a szülők, esetleg csak az egyik szülő érdekét szolgálja-e? Ha közelebbről megvizsgáljuk, úgy tűnhet, hogy a szülők számára több előnnyel jár. Nem kell például gyermektartást fizetni, ami sokak számára vonzó lehet (még akkor is, ha a gyermeket természetben tartani, lehet, hogy többbe kerül), illetve azokon a

Law Review, 2008, 4(2), 48–54.

37 SZEIBERT Orsolya: A váltott gondoskodás szabályozása, elterjedtsége és a gyermekekre gyakorolt hatása. *Családi Jog*, 2017, 15(1), 40–41.

38 WALPER, Sabine – ENTLEITNER-PHLEPS, Christine – LANGMEYER, Alexandra N.: *Betreuungsmodelle in Trennungsfamilien: Ein Fokus auf das Wechselmodell. Beltz Juventa, Zeitschrift für Soziologie der Erziehung und Sozialisation*, 2020, 40(1), 62., 76.

39 T/17282 Törvényjavaslat <https://www.parlament.hu/irom41/17282/17282.pdf> (2021. 10. 14.)

40 Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése is régóta sürgette már. Lásd: 2079.(2015). <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=22220> (2021. 10. 09.)

41 SZEIBERT Orsolya: A váltott gondoskodás szabályozása, elterjedtsége és a gyermekekre gyakorolt hatása. *Családi Jog*, 2017, 15(1), 39.

napokon, amikor a gyermek a másik szülővel van, sok szabadidő keletkezik, amit az ember vagy a munkában való lemaradás bepótlására vagy saját magára tud fordítani. Ez a 'mellékhatás' egyébként a gyermek számára is kifizetődő, hiszen egy kipihentebb, a felgyülemlett munka miatt nem frusztrált szülőt kap vissza, esetleg több idő is jut rá. Egyes kutatások szerint javult a nők társadalmi szociális helyzete is, ha a gyermekükről a másik szülővel felváltva gondoskodtak.⁴² Az egész család érdekét szolgálja a tény, miszerint a gyermeknek mindkét szülőjével megmarad a szoros kapcsolata, és mindketten aktívan részt vesznek az életében és a hétköznapi gondokon is osztozni tudnak. Fontos szempont továbbá, hogy így nem lehet az egyik szülőt teljesen kirekeszteni a gyermek életéből, kénytelenek lesznek egymással együttműködni, amely sok esetben javítja a köztük lévő kapcsolatot. Jogosan merül fel a kérdés, vajon hogy fog működni az együttműködés, amit a bíróság kényszerít a szülőkre? A külföldi tapasztalatok azt mutatják,⁴³ hogy alapvetően kétféle kimenetele lehet a súlyosan konfliktusos szülői kapcsolatnak: vagy teljesen elszigetelődnek egymástól és ennek hatására a gyermek is elszakad az egyik szülőtől, vagy a szülőket valamiképpen rávesszük az együttműködésre és ennek hatására javulni fog a kapcsolatuk. Nyilvánvalóan ez utóbbi szolgálja a gyermek érdekét. Fontos azonban kiemelni, hogy nem hagyatkozhatunk kizárólag arra, hogy a szülők „majd valahogy megtanulják az együttműködést”, érdemes lenne őket erre – mediáció, családterápia, válási terápia vagy egyéb támogató módszerek, ismeretterjesztés segítségével – felkészíteni.

Hátránya lehet a váltott gondoskodásnak, hogy a gyermek számára megterhelő az állandó költözködés, kialakulhat nála az otthontalanság, gyökértelenség érzése, továbbá káros lehet számára, ha a szülők nevelési elvei különböznek és egymásnak ellentmondó elvárásoknak kell megfelelnie egyik, illetve másik szülőnél. Arra nézve, hogy a gyermek lelki fejlődése szempontjából káros vagy előnyös-e a váltott gondoskodás Magyarországon még nem rendelkezünk kellő tapasztalattal, erre irányuló célzott kutatással, de kétségtelen, hogy a jogász és a pszichológus szakma is megosztott. Külföldön annak lehetünk tanúi, hogy lassan megváltozik a hozzáállás. Az Egyesült Királyságban például 1986-ban a Riley v. Riley ügyben még kimondottan károsnak ítélte a bíróság a váltott gondoskodást, 2010-ben azonban a kormány határozottan amellet foglalt

42 GRÁD András: A váltott gyermekelhelyezés jogi és pszichológiai aspektusai. *Családi Jog*, 2019, 17(4), 4.

43 https://hintalovon.hu/2021/10/20/allasfoglalas-az-im-csaladjogi-munkacsoportja-szamar-a-polgari-anyagi-jogot-es-eljarasjogot-erinto-modositasokrol/?fbclid=IwAR1XspocPqp-Fz6TK_aYJysPCZ9AeKXAAs1cp_x05jml65dfUgszjK0nwi60 (2021. 10. 25.)

állást, hogy támogatni kell mindkét szülő részvételét a gyermek ellátásában a kapcsolatuk felbomlását követően is.⁴⁴ Egy svéd kutatás arra a megállapításra jutott – a kutatáshoz kellő mennyiségű adat állt rendelkezésre, mert Svédország az elsők között biztosította a váltott gondoskodás elrendelésének lehetőségét – hogy azok a gyerekek, akiket a szüleik váltott gondoskodás keretében nevelték, kevesebb pszichoszomatikus problémával küzdöttek, mint azok, akikről valamelyik szülő egyedül gondoskodott.⁴⁵

A gyermek számára megterhelő folyamatos költözködés kiküszöbölésére jelent meg az úgynevezett fészek modell, melynek lényege, hogy a gyermek marad a korábban megszokott otthonában és nem ő, hanem a szülei költözködnek időről időre. Ez a megoldás a szülők vállára teszi a terheket, éppen ezért számukra lesz rendkívül megterhelő, ráadásul meglehetősen költséges is, hiszen három háztartást kell fenntartaniuk. Álláspontom szerint hosszú távon semmiképp sem fenntartható, hiszen teljesen ellehetetleníti a továbblépést, egy esetleges új párkapcsolat kialakítását vagy új család alapítását.

A törvénytervezet nyilvánosságra hozatalát követően az egyik civil szervezet erősen kifogásolta a váltott gondoskodás bíróság általi elrendelhetőségét arra hivatkozva, hogy az veszélybe sodorja a bántalmazott anyákat és gyermekeiket. Utaltak arra, hogy a hatóságok a bántalmazó cinkosaivá válnak, nem ismerik fel a bántalmazás jeleit, vagy ha az apa veszélyt jelent a gyermekére. Álláspontjuk szerint az apák csak azért kérik a váltott gondoskodást, hogy ennek segítségével tovább bántalmazhassák az áldozatukat.⁴⁶ Álláspontom szerint rendkívül szélsőséges megközelítés abból kiindulni, hogy minden apa bántalmazó és csak ártani akar a saját gyermekének és az édesanyjának is. A bíróságoknak és a segítésükre rendelt szakértőknek igenis fel kell ismerni a bántalmazás jeleit és természetesen nem rendelhetik el a váltott gondoskodást, ha a bántalmazás vagy veszélyeztetés gyanúja igazolódik (sőt, abban az esetben is alapos megfontolást igényel, ha ennek gyanúja felmerül). Véleményem szerint nem szabad teljes egészében elvetni egy helyes, sok gyermek és szülő érdekét szolgáló kezdeményezést, inkább arra kell helyezni a hangsúlyt, hogy a bírák megkapják azt a szükséges felkészítést, amely ahhoz szükséges, hogy meg tudják ítélni mely esetben van a gyermek valódi veszélyben és mikor

44 SZEIBERT Orsolya: A váltott gondoskodás szabályozása, elterjedtsége és a gyermekekre gyakorolt hatása. *Családi Jog*, 2017, 15(1), 40.

45 BERGSTRÖM, Malin et al: Fifty moves a year: is there an association between joint physical custody and psychosomatic problems in children? *Epidemiol Community Health*, 2015, 69(8), 769–774.

46 <https://www.facebook.com/NANEgyesulet/> (2021. 10. 25.)

van szó a szülők egymás elleni játszmájáról, amelynek elsődleges célja, hogy az egyik szülőt teljesen eltávolítsák a gyermek közeléből.

3.3. Széleskörű kapcsolattartással megvalósuló közös szülői felügyelet

Ahogy korábban már utaltam rá a közös szülői felügyelet a gyakorlatban háromféleképpen valósulhat meg. Egy egyszerű kompromisszumot jelent csak, amelynek az a lényege, hogy egyik szülő se érezze azt, hogy kirekesztették a gyermeke életéből, de ténylegesen csak az egyik szülő gondozza, neveli a gyermeket, aki az ő háztartásában lakik, a másik szülő pedig kapcsolattartásra jogosult (és kötelezett) valamint rendszeresen fizeti a gyermektartást. A másik lehetőség, hogy a gyermekről váltott gondoskodás keretében, esetleg a fészek modellt alkalmazva gondoskodnak. A harmadik pedig, hogy a gyermek az egyik szülő háztartásában él, így biztosítható számára a nyugalom és az állandóság, de a másik szülőnek széleskörű (az általában megszokotthoz képest gyakoribb, esetleg hosszabb időtartamú) kapcsolattartást biztosítanak. Ez azt jelenti, hogy a szülők folyamatosan egyeztetnek egymással és megosztják egymás között a gyermeknevelés feladatait, azaz a különélő szülő is folyamatosan besegít: viszi és hozza az iskolából, orvoshoz viszi, vigyáz rá, gondoskodik róla. Amennyiben a szülők kellő rugalmasságot és együttműködést tanúsítanak azt mondhatjuk, hogy ez a megoldás valóban a gyermeket helyezi a középpontba, tényleg az ő jogait, igényeit, érdekét és szükségleteit biztosítja. A széleskörű és rugalmas kapcsolattartás (amely nem egyenlő a korlátlannal, mert az követhetetlen és végrehajthatatlan) komoly segítséget jelenthet az egyedülálló szülőnek, ebben a rendszerben megvalósulhat az, hogy valóban közösen nevelik tovább a gyermeket (co-parenting), hiszen váltott gondoskodás esetén nem együtt, hanem felváltva teszik ezt. Ez a megoldás véleményem szerint nem csak a gyermeknek, de a szülőknél is előnyös, hiszen megosztják a terheket és nem utolsó sorban senkinek sem kell költözködni. Hátránya azonban, hogy csak nagyon szűk körben alkalmazható, olyan esetekben, ahol a szülők a válást követően is kimondottan jó, majdhogynem baráti viszonyban maradtak egymással és az esetleges új partnereik sem gördítenek akadályt az együttműködésük elé. Fontos továbbá megemlíteni, hogy adott esetben káros is lehet, hiszen azt a hamis illúziót tartja fenn, hogy mi továbbra is egy család vagyunk, amely a gyászfeldolgozást és a továbblépést is egyértelműen akadályozza.

4. A szülői felügyeletet a továbbiakban csak az egyik szülő gyakorolja

A szülői felügyelet egyik szülő általi gyakorlása tekinthető a legtipikusabb megoldásnak és ez a szülő jellemzően az anya. Ebben az esetben ő gyakorolja a jogokat, a különélő szülő pedig kapcsolattartásra jogosult, gyermektartásdíj fizetésére kötelezett, valamint lehetősége van részt venni a döntéshozatalban a gyermek sorsát érintő lényeges kérdések tekintetében. A Csjt. még úgy rendelkezett, hogy ebben az esetben a különélő szülő jogai szünetelnek, a Ptk. Családjogi könyve már csak annyit szól erről, hogy a különélő szülő a jogait ténylegesen nem gyakorolja.⁴⁷ A köztudatba ez az eltérő értelmezés még nem igazán szivárgott be, sőt a köznyelv (és sokszor a jogászai szaknyelv is) kizárólagos szülői felügyeletnek nevezi, ami meglehetősen félrevezető. Álláspontom szerint csak abban az esetben beszélhetünk az egyik szülő kizárólagos felügyeletéről, ha a másik szülő jogait a bíróság megszüntette. Mivel a jogszabály nem fogalmaz egyértelműen, illetve nem adja magyarázatát annak, hogy miben rejlik az, hogy a szülő a jogait nem gyakorolja, nem meglepő, hogy a pedagógusok ezt általában úgy értelmezik, hogy a különélő szülőnek egyáltalán nincsenek jogai, ezért nem engedik be a szülői értekezletre, nem biztosítanak számára hozzáférést az elektronikus naplóhoz, illetve a gyermek szalagavatóján sem vehet részt, ha az nem a kapcsolattartás időpontjára esik. Véleményem szerint ez súlyosan sérti a szülő jogait, illetve meglehetősen dehonesztáló is. Regász Mária a Ptk. szülői felügyelet gyakorlására vonatkozó szabályaiból és a köznevelési törvény⁴⁸ értelmezési rendelkezéseiből vezeti le a különélő szülő jogait. Álláspontja szerint az iskolának kötelessége mindkét szülőt tájékoztatni, a különélő szülő jogosult betekinteni az e-naplóba, részt venni a fogadó órákon, szülői értekezleteken, nyílt napokon és ünnepeken. Bemehet az iskolába, ott kapcsolatba léphet a tanárokkal.⁴⁹ Véleményével teljesen egyetértek, de sajnos azok gyakorlati megvalósulását nehezíti, hogy ez 'sehol sincs leírva'.

Az egyik szülő által gyakorolt szülői felügyelettel kapcsolatban legalább annyi tévhit és előítélet él a szülőknél, mint a korábban felvázolt közös felügyelettel. Alapvetően már a keletkezése körül megjelennek a téves elképzelések. Gyakran tapasztalhatjuk, hogy ha a szülők megállapodásban rögzítik, hogy a továbbiak-

47 Ptk. IV. 168. §.

48 2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről.

49 REGÁSZ Mária: A különélő szülő jogai azóvodában és az iskolában – A Ptk. és a Köznevelési Törvény értelmezése és gyakorlata. *Jogi Fórum*, 2020.09.10. <https://www.jogiforum.hu/hir/2020/09/10/a-kulonelo-szulo-jogai-azovodaban-es-az-iskolaban-a-ptk-es-a-koznevelési-torveny-ertelmezese-es-gyakorlata/> (2021. 10. 21.)

ban az egyik szülő gyakorolja a felügyeleti jogokat, akkor a jogosult szülő ezt úgy közvetítheti a gyermek felé, mintha a másik szülő önként lemondott volna róla. Ez a gyermek számára komoly lelki megrázkódtatást jelenthet, önértékelési zavarokhoz vezethet, mindez a szülői elidegenítés melegágyává is válhat. Akkor sem jobb a helyzet, ha a bíróság ítéli oda valamelyik szülőnek ezen jogok gyakorlását, mert ez esetben érezheti úgy a feljogosított szülő, hogy a másik szülő teljesen alkalmatlan a gyermek nevelésére és a továbbiakban ennek megfelelően is fog vele kommunikálni, esetleg teljesen ki is zárja a gyermek életéből az általa alkalmatlannak ítélt szülőt.

Széles körben való elterjedtsége ellenére, véleményem szerint az egyedül gyakorolt szülői felügyeletnek több hátrányai, mint előnye van. Egyetlen előnyeként a gyermek számára biztosított állandóságot említhetjük (bár megjegyzendő, hogy a gyermek számára nem az állandóság fontos, hanem a kiszámíthatóság, az előre láthatóság).⁵⁰

Hátrányai közé sorolható azonban, hogy egyedül nevelni a gyermeket hatalmas terhet jelent, az egyedülálló szülők sokszor a végletekig kifáradnak és az egyedül viselt anyagi terhek miatt (melyen csak kissé képes a gyermektartás enyhíteni) komolyan veszélyeztetni őket az elszegényedés, amelyet tovább tetéző, hogy kisgyermekét egyedül nevelő anyát nem szívesen foglalkoztatnak a munkáltatók, hiszen a gyermek betegsége esetén gyakran és hosszú időre kiesik a munkából. Hátránynak tartom azt is, hogy az egyedülálló szülőnek a gyermekkel kapcsolatos legtöbb döntést egyedül kell meghoznia, nem számíthat a szülőtársára, nincs támasza, segítsége, sőt a gyermekkel kapcsolatos örömét, büszkeségét sem tudja kivel megosztani. Amennyiben a szülő hosszú távon egyedül marad, kialakulhat egy olyan élethelyzet, amelyben a gyermeke lesz az egyedüli támasza, az élete értelme, ő maga pedig egy mártír szerepbe kényszerül, ez természetesen nem kedvez a gyermek egészséges lelki fejlődésének és a leválást is megnehezíti. A gondozó szülő és a gyermek között kialakuló szimbiotikus kapcsolat odáig fajulhat, hogy a gyermek teljesen elszakad a másik szülőtől és ebben az esetben könnyebben jelentkezhet a szülői elidegenítés is.

Ha a kérdést a gyermek oldaláról közelítjük meg, láthatjuk, hogy komoly hosszútávú következményei lesznek annak, ha nem rendelkezik megfelelő szülői és párkapcsolati mintával,⁵¹ azaz nem látja, hogy miként viselkedik a gondozó szülőjével ellentétes nemű szülő (apa hiánya esetén milyen a fér-

50 GRÁD András: A váltott gyermekelhelyezés jogi és pszichológiai aspektusai. *Családi Jog*, 2019, 17(4), 3.

51 Uo. 1.

fias magatartás, mi egy apa feladata) valamint atekintetben is hiányosságai lesznek, hogy miként kell viselkedni egy párkapcsolatban, hogy működik jól egy házasság. Előbbi szerepminta hiánya természetesen csak akkor érvényesül, ha a másik szülő teljesen kiszakad a gyermek életéből, utóbbit azonban mindenképpen hiányolnia kell.

5. A szülői elidegenítés

A PAS,⁵² azaz a szülői elidegenítési tünetegyüttes hazánkban nem túl elterjedt fogalom, valójában a pszichológus szakma sem használja,⁵³ azonban mégis érdemes néhány szót szólni róla, hiszen a jelenség létezik, ha nem is tekinthető szindrómának.

1985-ben egy amerikai gyermekpszichiáter Richard A. Gardner írta le először a jelenséget, melynek az volt a lényege, hogy az egyik szülő a gyermek feletti felügyeleti vita során tudatosan vagy a nélkül megpróbálja a másik szülőtől elidegeníteni a gyermeket.⁵⁴ Pontosan felsorolta a 'betegség' tüneteit: az egyik szülő gyermekkel való megutáltatása illetve lejáratása, ezen utálat és lejárató kampány gyenge, komolytalan, vagy abszurd racionalizálása, az elidegenített szülővel kapcsolatos szokásos ambivalencia hiánya, a gyermek erős ragaszkodása azon eszméhez, hogy a szülő elutasítása egyedül az ő döntésének következménye, az elidegenítő szülő visszaható támogatása a felügyeleti jogvitában, az elidegenített szülővel szembeni magatartás miatti lelkiismeret-furdalás hiánya, az elidegenítő szülő szófordulatainak, játszmáinak átvétele, az elidegenített szülő családjának, barátainak is lejáratása.⁵⁵ Gardnernek az volt a javaslata, hogy amennyiben a PAS fennállása megállapítható, a legjobb megoldás, ha megváltoztatják a gyermekelhelyezést és a továbbiakban az elidegenített szülő nevelheti a gyermeket. Egyrészt ez elég büntetésül szolgál az elidegenítő szülőnek, másrészt pedig lehetőséget biztosít a szülő számára, hogy újra felépítse gyermekével megrendült kapcsolatát. Amen-

52 Parental Alienation Syndrome.

53 Az igazságügyi szakértői működésről szóló 31/2008 (XII.31.) IRM rendelet 20/B § (4) bekezdése így szól: A szakértő a szülői elidegenítési szindrómát (PAS-szindrómát) nem vizsgálja, ugyanakkor igyekszik feltárni a gyermekre irányuló, véleménynyilvánítását befolyásolni törekvő direkt és indirekt ráhatásokat.

54 STEINBERGER, Chaim: Father? What father? Parental Alienation and its Effect on Children *NYSBA Family Law Review*, 2006, 38(1), 11.

55 TOMASOVSKI László: A szülői elidegenedés/elidegenítés szindróma. *Családi Jog*, 2014, 12(1), 25.

nyiben ez nem lehetséges, akkor a gyermeket ki kell emelni a családból és átmenetileg intézményben elhelyezni, amíg a szükséges terápia hatására el nem tudja fogadni az elidegenített szülőt.⁵⁶ Úgy gondolom, hogy ezek után nem véletlen, hogy Gardner javaslatait nem fogadta egyöntetű helyesléssel a társadalom és a szakma sem. Való igaz, hogy sok szülő megpróbálja a gyermekét a maga oldalára állítani, vagy egyenesen a másik szülővel teljesen szembefordítani, de ez még nem lehet ok arra, hogy a gyermeket kiragadják megszokott környezetéből, főleg nem úgy, hogy egyik napról a másikra ahhoz a szülőhöz kell költöznie, akit addig szívből utált.⁵⁷

A PAS-t a német szakemberek is hosszú ideje vizsgálják, számukra is ismert jelenség. Igyekeznek fellépni ellene, hiszen megkérdőjelezhető annak a szülőnek a nevelési alkalmassága, aki mindent elkövet annak érdekében, hogy a másik szülőt a gyermek előtt befeketítse és a gyermeket maga számára kisajátítsa. Lehet, hogy nincs is tisztában azzal, hogy a gyermeknek milyen sokat árt ezzel a hozzáállásával.⁵⁸

A magyar szakemberek számára sem ismeretlen a PAS, amelyet leginkább a DRMMS-sel (Divorce Related Malicious Mother Syndrome) együtt szoktak tárgyalni. Ebből arra következtethetünk, hogy a szakmai közvélemény szerint ezeket a 'játszmákat' leginkább az anyák játsszák, miközben nincsenek tisztában magatartásuk káros hatásaival.⁵⁹

Kardos Ferenc, a Kapcsolat Alapítvány munkatársa egy terjedelmes listát⁶⁰ tett közzé a világhálón, összegyűjtve azokat a módszereket, melyeket – tapasztalatai alapján – a szülők gyakran alkalmaznak annak érdekében, hogy megghiúsítsák a kapcsolattartást és a gyermeket elidegenítsék a másik szülőtől. A szakember tapasztalatai szerint a szülői fantázia kimeríthetetlen ezen a téren, csak néhány tipikus példát említek. A szülő minden alkalmat megragad, hogy a gyermekben szorongást és rossz érzést keltsen a másik szülővel kapcsolatban. Amikor az megérkezik, a szülő így búcsúzik a gyermektől: ne félj, nem lesz semmi baj, miközben halálra vált arcot vág. Nem

56 KOZÁK Henriette – NÉMETH Rita: A PAS (Parental alienation syndrome) a szülői elidegenítési tünetegyüttes aktuális státusza. *Családi Jog*, 2013, 11(3), 21.

57 Lásd: BH123.2017.

58 STRECKER, Christoph: *Versöhnliche Scheidung. Trennung, Scheidung und deren Folgen einvernehmlich regeln* Beck-Rechtsberater im dtv (4. Auflage). München, Deutscher Taschenbuch Verlag GMBH & Co., 2010, 222.

59 KOZÁK–NÉMETH (2013) i. m. 24.

60 KARDOS Ferenc: Láthatási előítéletek, trükkök, baklövések. Elérhető: www.kapcsolatalapitvany.hu/files/lathatelo.doc (2013. 07. 01.)

meglepő, hogy a gyermek sírógörcsöt kap, és nem akar elmenni. Tipikus módja a másik szülő bosszantásának, ha szándékosan nem az időjárásnak megfelelő ruhát ad a szülő a gyermekre, ezzel egy sor kellemetlenséget tud okozni. Kardos oldalakon keresztül sorolja az ehhez hasonló szituációkat, mellyel kimondhatatlan károkat okozhat a szülő saját gyermekének. Összegezésképpen ironikusan kijelenti: „Alapelvünk: a másik szülőről vagy rosszat, vagy semmit. Minden körülmények között ehhez tartasuk magunkat.”

6. Konklúziók, avagy mit tehetünk a gyermekekért?

Hogy a szülői felügyelet gyakorlásának fentebb ismertetett formái közül melyik a leginkább alkalmas a gyermek érdekének szolgálatára, illetve szükségleteinek kielégítésére, nem adható egységes válasz, hiszen minden család, minden gyermek, minden szülő-gyermek kapcsolat és párkapcsolat egyedi, így mindig hozzájuk kell igazítani a döntéshozatalt. Egy dologban biztosak lehetünk: mindig az a legjobb megoldás, amelyben a szülők maradéktalanul egyet tudnak érteni és nem azért, mert a bíróság nem elég érzékeny ahhoz, hogy jó döntést hozzon, hanem azért, mert a közösen hozott döntést a szülők nagyobb valószínűséggel fogják betartani. Amennyiben azonban nem tudnak egyetértésre jutni, muszáj nyomást gyakorolni rájuk annak érdekében, hogy javuljon a köztük lévő kapcsolat. Pszichológiai kutatások szerint az ellenségek egymás iránti ellenérzése jelentősen mérséklődik, amennyiben kénytelenek egymással együttműködni egy probléma megoldásában.⁶¹

A szülői felügyelet rendezése során kiemelt szerepe van az ügyvédeknek. Álláspontom szerint a családjogi ügyek viteléhez nem csak biztos alapokon álló szakmai ismeretekre van szükség, hanem a gyermek sorsa iránti különös érzékenységre is. Bízom abban, hogy a családjogra specializálódott ügyvédek rendelkeznek ezzel a képességgel, a gyakorlatban mégis előfordul, hogy a jogi képviselő, miközben arra törekszik, hogy az ügyfele vélt vagy valós érdekeit érvényre juttassa, elfeledkezik a gyermek érdekéről, aki a vérré menő harcok közepette csakis vesztes lehet. A gyermekjogi világnézet elsősorban az idősebb ügyvédek körében ismeretlen fogalom, ráadásul sokszor elavult, régi beidegződések mentén végzik munkájukat, amely szerint a gyermeknek az anya mellett a helye, a közös szülői felügyelet nem működik, az apa kötelessége kimerül a gyermektartásdíj fizetésében. Nem gondolom, hogy az ügyvéd feladata lenne az ügyfele lelki támogatása, az azonban igen, hogy

61 CSEPELI György: *Szociálpszichológia*. Budapest, Osiris, 1997, 471–472.

felismerje, ha az lelki segítségre szorul és ahelyett, hogy partneréül szegődik a másik szülő elleni hadjáratban, a másik teljes megsemmisítésére, inkább a gyermekre irányítsa a szülők figyelmét, hiszen kicsit rajta is múlik, hogy ő mennyire fog sérülni a szülők harcában.

A bírák szerepe sem elhanyagolható, ha a gyermek érdekének védelméről van szó. Az utóbbi években – elsősorban 2012, a gyermekbarát igazságszolgáltatás éve óta – jelentős változásoknak lehetünk tanúi, köszönhetően a széleskörű gyermekjogi és gyermekpszichológiai képzéseknek, melynek köszönhetően a bírók ma már sokkal érzékenyebbek a gyermekek szükségleteire és érdekeinek biztosítására is sokkal jobban odafigyelnek. Most már csak arra kell ügyelni, hogy képesek legyenek elengedni sztereotípiáikat, előítéleteiket, valamint a megcsontosodott szokásaikat és a szülőközpontú ítélkezés helyett valóban át tudjanak térni a gyermekközpontú döntéshozatalra. Ehhez szükség lenne arra, hogy valamiféle visszacsatolást kaphassanak arról, hogy miként alakult a család sorsa.

A legnagyobb felelőssége egyértelműen a szülőknek van, az ő hozzáállásukban lenne a leginkább szükség a változásra. A legfontosabb, amit meg kellene érteniük, hogy a kapcsolat felbomlása a szülői szerepeket nem érinti és hogy a gyermekük érdekében el kell engedniük a személyes sértettséget, hiszen a szülők vitájában a gyermek a leginkább ártatlan mégis mindig ő a legnagyobb vesztes.